Уряд і горілчана монополія.

Як відомо мабуть високоповажним читачам Вістника, років кілька тому назад російський уряд завів у нас на Вкраїні*) (і по містах, і по селах) так звану горілчану „монополію“, се-б то продаваннє горілки виключно од уряду. Беручи в свої руки таке корисне з комерційного боку діло, як торгуваннє горілкою, уряд запевняв, що піклуєть ся тільки про добробит народа, що має на меті поменьшити пянство серед народа, хоче усунути той злий вплив, який робить шинок на життє народа, бажає висвободити його з міцних лабет глитаїв шинкарів, вирвати його з тієї брудної атмосфери, якою отроює його шинок, і вивести його на сьвіт, хоч трохи просьвітити його темні, незрячі очі... Гарно співав уряд. І ся пісня неначе віщувала, що ось-ось незабаром настануть у нас золотії роки: прокинеть ся і оживе задля кращого життя змучений, темний люд, забуде всю свою колишню недолю і піде швидко й сьміливо вперед, поліпшуючи своє і матеріяльне, і моральне становище. Де в кого з щирих, палких народолюбців інтеліґентів жвавійше забило ся серце, прокинулись забуті надії, з'явило ся бажаннє допомагати урядові в його великій культурній роботі. Та марні були всї отсї сподївання: уряд, як і звичайно, тільки одурив кращу частину суспільства гарними фразами, а задля народа не зробив майже нічого корисного. Правда, не стало шинків, де звичайно досї збирав ся, щоб випити та побалакати, наш народ, не стало й Жидків шинкарів, не стало, здаєть ся, кому дурити та споювати людий. Але тут уряд наш, мов той Юда грошолюбний, як підрахував, скільки то гроший можна мати за горілку, зараз же зайняв місце

*) І скрізь, по всїй Росиї.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 15:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

бідних Жидків шинкарів, — забув про яку будь культурну роботу і тільки й дбав про те, як би більше взяти гроший за горілку. На сей час уряд наче й забув зовсім, що горілка багато лиха приносить нашому народови, що споювати народ — не морально, що гроші, які одержує уряд за горілку, се — крівава праця народа, се — ціна за життє і добробит бідного люду.

Все отсе забув уряд і тільки й дбав про те, як би побільшити свій прибуток... Прямим наслідком усього сього було те, що пянство зовсім не зменшилось, а навпаки навіть подекуди ще й побільшало. Бували иноді такі випадки, шо селяне в якому небудь селї не хотіли мати лавки з горілкою. Що-ж уряд? Піддержував такий добрий настрій селян?... Нї, се для його було не вигодно, він не звертав уваги на се небажаннє селян, а строїв лавку, бо сподївав ся од сього села великого зарібку. Певно, при таких умовах лавки монополії, що змінили собою жидівські корчми, зовсім не робили того культурного діла, яким так величав ся уряд, заводячи монополію... Тепер, коли вже минуло кілька років з того часу, як почала функціонувати монополія, коли не раз у пресї підводили ся рахунки її діяльности, можна без жадного сумнїву сказати, що вона не дала нічого корисного задля народа, а тільки поклала не один мілїон в урядову скарбницю. Може се й користь, та тільки не задля народа. Багато де в чому монополія прямо таки пошкодила народови. Спостереження людий, що близько стоять до життя народа, і прямі статистичні дані впевняють у тому, що пянство в народї не зменьшилось і не зменьшаєть ся, що з монополії пють горілку не меньш, як колись пили з шинків. Крім усього сього пянство прийняло дуже несимпатичні та шкідливі з громадського боку форми. Перш пили селяне, зібравшись вкупі, пили родичі та знайомі, пили в товариській бесїдї, пили, закусуючи, чим можна розжитись у шинку. Коли напивали ся дуже, коли починали лаятись та битись, то нїхто всього сього не бачив, усе се пропадало за дверима шинка. А тепер, коли в лавцї пити не дозволяють, збирають ся коло „монополії“ цїлими натовпами люди, зовсім незнайомі одно другому, збирають ся не за для того, щоб побалакати за чаркою, а щоб тільки випити; тут же вибивають затички з фляшок і у всїх на виду пють, нїчим не закусуючи.

І скільки таких сцен приходить ся бачити коло „монополії“! Ось стоїть пяниця — типічний алькоголїк з червоним носом, з пухлим лицем, на котрому ще тільки й мають чоловічий вираз бли-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 15:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

скучі очі. Стоїть сей нещасний, дріжить од бажання випити хоч чарочку, просить у всїх дати хоч капельку горілки або хоч кілька копійок, щоб опохмілить ся... А ось з'являєть ся росхрістана пяна баба, що на силу тримаєть ся на ногах, починає лаятись гидкими словами і теж опохміляєть ся... Ось два колишнї приятелї, або дві баби за щось посварили ся; счиняєть ся крик, починаєть ся суперечка, а далї й лайка; гидка лайка, яку тільки можна почути у нас, „в славній Росиї", так і носить ся в повітрі і, здаєть ся, отроює навіть саме повітрє о стільки, що сьвіжому чоловікови стає якось важко дихати... Ось сї самі приятелї або баби, вже добре вилаявшись і не вдовольнивши ся самою лише лайкою, счепили ся і почала ся справжня бійка, пяна, божевільна, люта бійка, що не боїть ся анї крови, анї крику, що не зупиняєть ся навіть перед смертю... Ось двоє пяниць, часто чоловік і жінка, напились до того, що їх обгорнув сон, — і сплять вони собі коло монополії, росхрістані, розкидавши безсоромно руки й ноги, показуючи всїм людям усе те, що звичайно ховаєть ся... А ось... Та годї вже!... Який же все отсе може мати добрий вплив на всїх вільних і невільних глядачів і особливо на молодїж та на дїтий?... Всю гидоту, яка перш ховала ся за дверима шинків, тепер винесено перед усїх людий... Деж ті добрі наслїдки, які так щедро обіцяв уряд і яких так сподївала ся, повіривши урядові, інтелїґенция од монополії?... „Надії вітром рознесло!..."

Швидко інтелїґенция зрозуміла, що уряд і на сей раз одурив її. І ось ображена й обурена вона знов підіймає свій голос в обороні народа і вимагає од уряду, щоб він хоч трохи спокутував свій новий гріх проти темного люду. І уряд неначе послухав інтелїґенциї і почав каятись. Тільки на жаль не зробив він так, як зробив нещасний євангельський сребролюбець, — не кинув тих гроший, що придбав, потопивши в горілцї не одного бідного чоловіка. Уряд пішов, як звичайно, на паллїятиви, — він почав заводити товариства тверезости та чайнї.

Члени товариств тверезости не тільки самі не повинні вживати горілки, тай на иньших повинні впливати в такому-ж напрямкові. Певно, ідея таких товариств — дуже гарна і симпатична, але de facto з сього всього нїчого не вийшло, — не тільки звичайні члени товариств, а навіть і голови сих товариств часто зовсїм не додержували своєї обіцянки що до горілки. Я сам знав одного голову такого товариства, котрий не дозволяв собі пити тільки

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 15:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

в свойому селї. Коли йому хотїло ся випити, він переїжджав через Рось у сусїдне село, пив там, навіть напивав ся пяним і зовсїм не лїчив такого поводження свого чимсь некопсеквентним... Коли такі голови були, то що вже казати про членів...

Не дуже багато поки що користи принесли й народнї чайнї. Заводячи чайнї, уряд сам собі суперечить: однїєю рукою він нищить те, що другою підтримує. Уряд сам завів монополїю, сам продає горілку, сам бере бариші в свою скарбницю, сам що року прибільшує кількість горілчаних лавок, сподїваючись більшого задля себе прибутку. І сей же самий уряд тепер піклуєть ся коло чайних, що мають на метї зменьшити пяньство... Як бачимо, наш уряд сидить на двох стільцях, — служить двом панам. А слово Боже каже, що нїхто не може служити двом панам, бо одного буде любити, а другого ненавидїти... Наш уряд радо служить монополїї, яка дає йому дуже значний прибуток, і зовсїм байдуже відносить ся до чайних, дуже мало дбає про них, піддержує їх тільки задля того, щоб трохи заткнути рота інтелїґенциї, що обвинувачує уряд у споюваннї народа... Вже і з сього видно, що дїло з чайними стоїть дуже зле... В чайних по дешевій цїнї продаєть ся народові чай, тут же повинна бути бібліотечка, празниками в чайних дозволяють ся читання, театральні вистави, показуваннє картин на „волшебному“ лїхтарі і т. и. Все се дуже гарно, та тільки на дїлї воно зовсїм не так гарно, як на словах. Перш за все, наш народ зовсїм не звик до чаю і не розуміє в йому смаку, — тільки тепер уже він потроху привикає до сього чужого для його трунку. Трапляєть ся й так, що в чайних догадливі хазяї продають не один лише чай, але й горілочку з доброю закусочкою, чим дуже принажують до себе народ і здобувають собі великі бариші. Чим же така чайня краща од шинка? В одному селї в Черкащинї одкрив у своїй хатї, що стояла саме коло „монополїї“, чайню один ковбасник. Чайня його завжди була повна народу, а ковбаси його не залежувались анї хвилини...

Що до бібліотек в чайнях, то їх або зовсїм нема, або вся бібліотека складаєть ся з кількох маленьких, порваних брошурок та окремих номерів якої небудь часописї, що передплачують задля бібліотеки, а користуєть ся нею тільки той, що заряджує чайною. Та навіть і не можливо мати добрі бібліотеки коло чайнї, бо: 1) звичайно чайнї не мають задля сього великих засобів, 2) бо взагалї дуже мало гарних та корисних книг дозволено задля народ-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 15:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

них бібліотек і 3) бо українських книжок дозволено не більш десяти... Дуже гарна річ — читаннє та вистави в чайнях, але їх здебільшого зовсім не буває. Завідуваннє читаннями в чайнях уряд звичайно доручає духовенству. А духовенство не має ні охоти, ні часу займати ся сим ділом. Мало сього, байдуже не тільки до національних справ, до просьвіти народної і до всього, крім власної кишені, наше малокультурне духовенство не тільки само нічого не робить, але не дає навіть спроможности й иньшим працювати. Правда, і серед духовенства є чимало щирих народолюбців, справжніх інтеліґентів, що готові працювати на користь народа. Алеж і у них руки звязані: що читати, коли всього дозволено задля читання в чайнях яких небудь 150—200 брошурок і серед них ні одної української, — як робити вистави театральні, коли треба мало не рік переписуватись, щоб добити ся дозволу хоч на один спектакль та й то російський. Крім усього сього, де-ж його читати та робити вистави, коли чайні здебільшого бувають дуже невеличкі та тісні...

Так мабуть і загинули-б сї чайні, як і багато пропадає у нас гарних замірів, коли-б тут не взяла ся за діло на свій власний страх інтеліґенция. Вона зрозуміла, що уряд сам нічого не вдіє, що гарний замір має пропасти і, добре памятаючи, що gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo, щиро взяла ся сама до праці. І ось виключно завдяки інтеліґенциї в деяких селах чайні починають потроху робити своє культурне діло, потроху викликати симпатиї народа, потроху нести сьвіт у темну масу нашого сільського люду. Інтеліґенция (учителї, лїсничі, мирові судії, слїдчі...) заводить систематичні читання популярно-наукового і белетристичного змісту, дає вистави, заводить хори, мікрофони і т. и. Цікаво зазначити ще й той утїшний факт, що останнїми часами сливе вся сільська інтеліґенция, що працює коло неродних чайних, — і Українцї, й не Українцї, — зрозуміла, що задля нашого народу потрібна книжка на рідній мові, потрібна пєса, що дотикаєть ся його житя, що зачіпає його інтереси, — потрібна рідна пісня. Тим то тепер иноді в чайнях читають ся українські книжки, виставляють ся кращі і лекші задля виконання пєси дд. Карпенка-Карого, Кропивницького, Старицького і иньших драматурґів українських. В деяких місцях навіть заводять ся спеціяльні народнї селянські хори, що співають народнї піснї... Звісно, все се робить ся потайки, так, щоб не знав уряд... Як бачимо, краща частина сільської інтеліґен-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 15:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ції вже ступила на правдиву дорогу, і ся дорога може дати чимало дуже гарних і корисних результатів задля селян. Треба бажати тільки, щоб така діяльність не зустрічала собі перепон та перешкод. А такі перепони та перешкоди на лихо ще мають дуже багато сили у нас.

Корисній роботі інтеліґенції на селї заважає перш за все уряд, що боїть ся української книжки ще більш ніж російської, що не хоче пустити української книжки на село, що здебільшого не дозволяє українських вистав, що не зоставляє довго на місці щирих на сьому полї працьовників інтеліґентів. Не мало шкодить справі й наше зденаціоналїзоване духовенство, дуже недбале й індефферентне до народньої осьвіти та поліпшення народнього добробиту. Духовенство має дуже велику силу в сїй справі і через те ворожі відносини його до діла звичайно мають дуже сумні наслїдки...

Але є міста, де духовенство й інтеліґенция ідуть рука об руку і разом працюють задля народа. В таких містах діло йде вперед, хоча й помалу, крок за кроком.

Дуже приємно і якось відрадно стає на серці, коли почуєш про таку дружну діяльність, що вже має які будь певні наслїдки.

В місті Таганчі (Каневськ. пов., Київськ. ґуб.) вже давно істнує чайня. Коло неї дуже щиро працюють куратор її д. Савранський, мійський сьвященик о. Трегубов, директор сахарні д. Бертран (Француз), шкільний учитель д. Бичков та иньша інтеліґенция (здебільшого з сахарні). Тут доволї часто бувають читання релїґійного, популярно-наукового й белєтристичного змісту, заведено народній хор (д. Тарнавський), дають ся театральні вистави. — От на сих то театральних виставах ми й хочемо трохи зупинити ся.

Як і скрізь у нас звичайно, вистави почали ся з російських пєс. Коли виявило ся, що сї пєси мало цікавлять селян, до російських пєс почали додавати невеличкі українські водевілї. Першою серіозною річю, яку виставили в Таганчі по українськи, була „Безталанна“ д. Карпенка-Карого. Від сього часу (торік лїтом) уже грали в чайні переважно українські пєси. Грала, як звичайно буває, сама інтеліґенция (кращими артистками на українські жіночі ролї були дочки о. Трегубова), — народ тільки слухав. Аж ось перед великодними сьвятками сього року приходять до д. Бичкова, що завжде режисирує всїма виставами, кілька молодих селян-парубків тай просять дозволу самим програти яку будь пєсу. Коли

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 15:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

д. Бичков запитав їх, яку-б вони хотіли поставити пєсу, то вони одповіли йому, що хотять виставити „Мартина Борулю“ та „Сто тисяч“ д. Карпенка-Карого, що вони вже й ролї розібрали та повиучували, що у них є вже навіть і декорациї, які намалював один з їх гурту, що служить у фотоґрафа у Київі (д. Вибойчик). Д. Бичков і вся пньша адміністрация чайнї дали свій дозвіл. Пройшло кілька репетиций, — д. Бичков трохи поміг молодим артистам своїми вказівками, а д. Бертран поклопотав ся про обставини пєси та про ґрім задля артистів, — і ось 16, 17 і 21 квітня в народнїй чайнї було виставлено „Мартина Борулю“, „Сто тисяч“ і знов „Мартина Борулю“. Обидві пєси пройшли дуже гарно. Найкраще грали хлопцї, що виконували ролї Націевського та Копача Бонавентури (д. Корчака), Борулї та Калитки (д. Вибойчик), Омелька та Жида (д. Гавриленко) і сина Борулї та Калитки (д. Шійко).

Дехто зі згаданих молодих артистів грав так, що прямо нагадував гру кращих українських артистів. Жіночий персонал був значно слабший, порівнюючи з чоловічим. Кажуть, що жінки та дївчата нїяк не згожували ся грати, — все соромились. — На жаль на всїх отсих виставах більша частина глядачів складала ся з інтеліґенциї, — народу було мало. Народ, як переказують, не схотїв іти на спектакль, бо бояв ся, що і в сих пєсах, як у водевілях, що досї грали ся в чайнї, будуть тільки глузувати над ним, тільки насьміхати ся над ним. Се сумний, але цїлком зрозумілий, дуже характерний і навчаючий факт. Він сьвідчить про те, що народ має і дуже шанує свої національні гордощі, — що він уже пережив ті тяжкі часи, коли багато дечим дорогим радий був поступити ся, аби розвеселити пана, аби зажити його ласки, — що він уже починає шанувати свою національну осібність, — що в ньому помалу прокидаєть ся вже певна національна самосьвідомість. Алеж з другого боку сей факт сьвідчить і про те, що є, на жаль, чимало українських пєс, що малюють нашого селянина якимись карикатурними рисами, що написані, аби тільки поглузувати над селянином, що викликають цїлком заслужене обуреннє проти себе з боку селян і одбивають у них смак до рідного театру... Се все веде нас до того, що треба бути дуже обережним при вибиранню пєс задля народнїх спектаклїв, — треба вибирати і ставити справдї гарні, справдї серіозні й артистичні пєси, бо народ чує кожну фальш у пєсї ще живійше, нїж ми... Народ уміє цїнити гарну пєсу, — се видно з тільки що росказаної історії. Чому, спитаймо себе, молоді

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 15:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

артисти селяне вибрали „Мартина Борулю“ та „Сто тисяч“ — чому? — Тому, звичайно, що лічили сї пєси дуже цікавими та гарними. І, як бачимо, чуттє не підманило сих молодих парубків...

Деж узяли ся молоді артисти-селяне в Таганчі, — може запитає мене який небудь цікавий читач, — і хто вони такі, — відкіля навчили ся грати?... Артисти сї — всї молоді хлопцї (років 19—21, крім одного — 35 р.), родом з Таганчі, живуть вони здебільшого в Київі, — хто малює, хто майструє, хто так служить,— у Київі їм доводило ся не раз бачити вистави української трупи М. Л. Кропивницького, під зарядом Саксаганського та Садовського. Ось жерело, ось школа наших артистів. Чудова гра корифеїв української сцени так сильно вплинула на молодих хлопців, що вони порішили й собі програти в рідній Таганчі хоч кілька кращих на їх смак пєс...

Народнї спектаклї в Таганчі показали, що серед молодїжи сільської є дуже багато здатних до артистичної гри людий. Маємо надію, що з часом, коли більш буде українських вистав на селї, таких здатних людий ще побільшає. І може отсї молоді артисти своїми гарними, талановито виконаними виставами зроблять на селах теж саме велике дїло національного розбудження, яке робили й роблять по великих містах наші славні артисти (Кропивницький, Саксаганський, Садовський, Карпенко-Карий, Заньковецька і ин.).

З усього того, що ми досї казали, виходить, що інтелїґенция нїколи не повинна зовсїм покладати ся на уряд, що вона повинна дуже обережно і критично відноситись до його замірів, а вкупі з сим повинна сама працювати, не покладаючи рук, коли хоче досягти яких будь більш-меньш певних, позитивних результатів. А яке широке поле задля такої щиро культурної роботи інтелїґенциї дає наш темний, неосьвічений, мало культурний, а подекуди і зденаціоналїзований народ! Правда, важко орать се поле, а ще важче щось добре сїяти на ньому, маючи ворога сусїда в особі всїх майже урядовців. Але є ж у нас такі щирі працьовники, що при сих же самих важких умовах роблять потихеньку та помаленьку своє велике дїло. Згадаймо хоч, наприклад, діячів з Таганчі. Взагалї треба сказати, що хоч і трудно працювати задля народа, зустрічаючи на кожному кроцї перешкоди з боку уряду, але не неможливо. Треба працювати, і ся тільки єдина праця може, як каже поет, з неволї нас вирвати. От сієї то працї, от сього то бажання робити і не достає більшій частинї нашої так званої інтелї-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 15:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ґенциї. Ми любимо багато говорити, і — ніде правди діти — дуже часто гарно говоримо, а працювати у нас немає охоти. Нам усім, звичайно, хочеть ся бути не простими робітниками, а головами, керманичами. А ким же кермувати? Де-ж узяти простих робітників? Нам про се байдуже, — ми робимо своє діло язиком.

Боріте ся, сказав наш незабутній Кобзарь, і поборете! Треба нам давно вже одкинути всякі вагання, взяку комічну гру в гарні слова, треба залишити всякий аристократизм і щиро, не гаючи часу, взяти ся до діла, до праці на користь народа. Коли до діла візьмуть ся свої люди, то певно діло піде і швидче й краще, ніж ішло воно досї, коли коло його працювали або кацапи, або навіть Французи (Бертран). А скільки є у нас на селах інтеліґенциї, що зовсїм нічого не робить, що од лїнощів впадає в якийсь Weltschmerz, в ніцшіанство і т. и. Коли-б уся отся сила взяла ся до роботи, тодї нам нічого не було-б страшно, тодї й уряд нічого не міг би зробити з нами, тодї просьвіта народня і взагалї вся наша національна справа пішла-б далеко швидче, тодї народне поле не заростало-б так густо свіріпою та будяками, тодї воно завчасу було-б і з'оране й засїяне, тодї воно давало-б гарні жнива...

Дай же Боже, щоб потїснїйшали та побільшали ряди щирих робітників народних! Тодї нічого не вдїє лихого народові нї монополїя горілчана, нї всякі иньші видумки нашого уряду...

25. VI. 1902 р. В. Мировець.

Generated on 2015-08-02 15:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN